

Ahlâk

AHLÂK ÇALIŖMALARINI VE AHLÂK FELSEFESİNİ DERGİSİ

Cilt Vol. 1 **Sayı** No. 2

Yayın Tarihi / Publication Date

Ağustos/August, 2021

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Kâfiyeci'nin Tarih Usûlü Ve Tarihçilik Ahlâkı Anlayışı

Muhammet Emin Ünal

Öz: Bu çalışma Kâfiyeci adıyla meşhur olmuş Muhyiddin Ebu Abdullah Muhammed b. Süleyman (öl. 879/1474)'ın tarih usûlü ve tarihçilik ahlakına dair görüşleri ele almayı amaçlar. Bunun yanı sıra Kâfiyeci'nin tarihçilerde aradığı şartları ve tarih yazımı türlerini aktarmayı hedefler.

Anahtar Kelimeler: Kâfiyeci, Tarih Usûlü, Tarih Yazımı, Tarihçilik Ahlakı

Kafiyeci's Understanding Of Historical Method and the Ethics of Historians

Abstract: This study aims to deal with the views of Muhyiddin Ebu Muhammed b. Süleyman (d. 879/1474), who was known as Kâfiyeci, on historical methodology and the ethics of historians. In addition, it aims to convey the conditions to be historian and the types of historiography that Kâfiyeci put forward.

Keywords: Kâfiyeci, Method of History, Historiography, Ethics of Historians

@ Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
meminunal@nku.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-8798-4070>

DOI: 10.5281/zenodo.5336823
ahlak dergisi, 2021
ahlakdersisi.org

Başvuru: 9.05.2021
Kabul: 1.06.2021

Giriş

1386 yılında Bergama'da dünyaya gelen Kâfiyeci'nin asıl adı Muhyiddin Ebu Muhammed b. Süleyman'dır. Cemâleddin İbnü'l-Hacib'in meşhur Arapça nahiv kitabı Kâfiye üzerinde uzun yıllar çalışması sebebiyle Kâfiyeci nisbesiyle anılır.¹ Abdülvâcîd b. Muhammed el-Kütâhî ve Molla Fenârî gibi devrin ileri gelen Osmanlı âlimlerinden ders almıştır. 1427 senesinde Kahire'ye gitmiş ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır.

Kelâm, fıkıh usulü, sarf, nahiv, mantık ve felsefe gibi birçok ilmî sahada eser veren Kâfiyeci'nin² tarih usûlüne dair el-Muhtasar fî 'ilmi't-târîh adlı bir çalışması vardır. Bergamalı mütefekkir bu eserinde hadis usûlünden hareketle tarih metodolojisine ve tarihçilik ahlakına dair görüşlerini ortaya koyar.³ Bu makalede adı geçen çalışmadan hareketle Kâfiyeci'nin tarih ilmine bakış açısını, tarihçilik ahlakı anlayışını ele alınacaktır. Bunun yanı sıra, Kâfiyeci tarih ilmine nasıl bir anlam yüklemektedir? Ona göre tarihçinin sahip olması gereken özellikler nelerdir? Tarih yazımında dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir? Tarih ilmi insanlık için nasıl bir vazife görmektedir? gibi soruların cevapları aranacaktır.

Tarih Usûlü

Muhyiddin Ebu Muhammed, mezkûr eserinde tarihin hem lügavî, hem de örfî ve istilâhî tarifini yapar. Buna göre istilâhî manada tarih, mazi, hâl ve istikbale mutlak bir vakit tayininin nispet edilmesidir.⁴ Aynı zamanda tarih, zamanın, zamanla alakalı ahvâlin ve ahvâle müteallik şeylerin tayin edilip vakitlendirildiği bir ilimdir.⁵ Tarih ilminin kendi zamanına dek tedvin edilmemesini böyle bir şeye ihtiyacın olmamasına bağlar. Zira o devirlerde kendi zamanında olduğu kadar bol ve geniş hadiselerle karşılaşılması ve bu kadar yanlış bilgi yer almamıştır. Bunların yanı sıra Hakkı bâtıldan tefrik etmeyi güçleştirecek derecede sahtekarlık ve uydurmacılık da yoktur. Bu minvalde tarih ilmi çok mühim bir mevkiye sahiptir. Böylesine şerefli bir ilimle iştigal ederken üzerinde lâlettâyin çalışmak, yalan yanlış ayrımı yapmadan bütün haberleri toplamak bu ilme yakışmaz. Bu sebepten ötürü doğruyu yanlıştan ayıracak bir ölçüt ve kistas gereklidir.⁶

Kâfiyeci'nin tarih ilmine geleceğe dair bir vakit tayinini nispet vazifesi yüklemesi dikkat çekicidir. Tarihçi, mazideki hadiselerden hareketle ulaştığı genellemeler vasıtasıyla gelecek için öngöründe bulunur. Bu durum onun gelecekteki hadiseler için geçerli ve faydalı öngörü kuralları vermesine imkân tanır.⁷

Tarih ilminin mevzuu, sonradan meydana gelen (ezelî olmayan) olağanüstü olaylar ve tahzîr, rağbet ettirme, nasihat verme, ibret alma gibi hallerden ârî olmayan durumlardır. Mezkûr durumların iyi niyetli bir maksatla mahdûd bir şekilde yazılmasına, beyan edilmek üzere kaleme alınmasına ve vakitlendirilmesine dikkat edilir.⁸

¹ Hasan Gökbulut, "Kâfiyeci", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 24 (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001), s. 154.

² Kasım Şulul, İslâm Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usûlü (İstanbul: İnsan Yayınları, 2008), s. 89.

³ Kasım Şulul, "İslâm Düşüncesinde Tarih Felsefesi", Dîvân 2, sy. 11 (2001): s. 117.

⁴ Muhyiddin El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fî 'ilmi't-Târîh, ed. Muhammed Kemâleddin İzzeddin (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1990), s. 53; Şulul, İslâm Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usûlü, s. 103; Kasım Şulul, "İslâm Düşüncesinde Tarih Felsefesi", Dîvân 2, sy. 11 (2001): s. 110.

⁵ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fî 'ilmi't-Târîh, s. 55.

⁶ El-Kâfiyeci, s. 66-67; Zeki Velidi Togan, Tarihte Usûl, 4. bs (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1985), s. 167-168; Şulul, İslâm Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usûlü, s. 91-92.

⁷ E. H. Carr, Tarih Nedir, çev. Misket Gizem Öztürk, 14. bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), s.124-125.

⁸ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fî 'ilmi't-Târîh, s. 65; Şulul, İslâm Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usûlü, s. 110

Kâfiyecî'nin tarih ilmine tahzîr, nasihat etme ve ibret alma gibi vazifeler yüklemesi bu ilmin ahlakî birtakım vazifeler üstlenmesini de beraberinde getirir. İnsanların, fiil ve kararlar hakkında doğru-yanlış, iyi-kötü, adil-adaletsiz gibi hükümlerde bulunması ahlaki yargılamaları teşkil eder. Tarih ilmi de bu bağlamda ahlaka tesir eden kaynakların en başında gelir.⁹ Zira ahlakî ders çıkarmak tarihçiliğin en eski usullerindedir.¹⁰

Tarih bilgisinin ortaya çıkarılmasında tarihçinin mühim bir yeri vardır. Tarihçinin değerlendirmeye aldığı kaynaklara, onun bilgisi ve yaşadığı çağın tesirleri de karışır. Bu durum tarihçinin kendine göre malzemeler toplayıp tarihe kendi problemleriyle yaklaşmasının önünü açar.¹¹ Tarihçinin hadiselerle bakış açısı ve mensubu bulunduğu dünya görüşü onun tarih bilgisinin temelini teşkil eder. Dolayısıyla bu durum tarih bilgisindeki göreceliği besler.¹²

Kâfiyecî, hadis râvîsinde aranan şartları tarihçiye tatbik eder. Buna göre tarihçi, âkıl, âdil, zâbit ve Müslüman olmalıdır. Tarihçi bu hasletlere hâiz olduğu takdirde hataya düşmekten berî olur.¹³ Aynı zamanda tarihçi eserlerinde zayıflığını bildirmek şartıyla zayıf haberlere de yer verebilir. Tarihçinin bu haberleri verebilmesi için bir müstenedi (haberlerin dayandığı bir kaynağı) olması lazımdır. Bu müstened yaşlı bir kişiden dinlemek, okumak, icâzet almak, hocanın kendi yazısıyla ya da başkasına yazdırdığı bir hadisi değiştirmeden aktarmak (münâvele) ve nakledilen rivayetin kaynağına dikkat çekmek (vicâde) gibi farklı yollarla elde edilir.¹⁴ Burada zihinlerde şu soru belirecektir: Tarihçi, kendisine ulaşan bütün malumatı kaynak (müstened) olarak kullanabilir mi? Kâfiyecî bu noktada ikinci bir şart daha ortaya koyar. Tarihçinin kaynak olarak kullandığı bilgileri rivayet eden kimsenin güvenilir, adaletli, rivayet ettiği bilgiyi değiştirmeksizin ve fazladan bir kelime eklemeksizin ezberleyip aktaracak düzeyde hafızasının kuvvetli olması şarttır. Bunun yanı sıra aktarılan bilginin gerçekleştiği andan o güne kadarki süreç içinde rivayet edenler arasında atlama olmaması, rivayet eden kaynaklı kusurların bulunmaması önemlidir.¹⁵

Meselenin etraflıca anlaşılabilmesi açısından Bergamalı mütefekkirin tarihçide aradığı şartları açmak yerinde olacaktır. Tarihçi her şeyden evvel âkıl, yani iyi ile kötüyü, kâr ile zararı, doğru ile yanlış tefrik edebilecek düzeyde zihnî melekelerle sahip bir kimse olmalıdır.¹⁶ Tarihçi, geçmişi kendi çağının ölçüleri, değerleri ve doğrularıyla yargılamaya iten tarih duygusuna sahiptir.¹⁷ Hal böyle olunca tarih ahlakî yargılamalar barındıran bir ilim vasfına haiz olur.¹⁸ Bu durum, kadim zamanlardan bu yana tarih ilmine insanlığı ahlakî bakımdan eğitime vazifesinin yüklenmesinden ileri gelir.¹⁹ Tarihçinin yukarıda bahsedilen problemlerin önüne geçebilmesi için tarih tenkidi yöntemine müracaat etmesi gerekir. Tam bu noktada Kâfiyecî'nin *âkıl* olma şartı devreye girer. Âkıl bir tarihçi, tarih eleştirisi sayesinde doğruyu yanlıştan, mümkünü imkânsızdan, hakikati yalandan ayırma imkânına sahip olur.²⁰

⁹ İhsan Sungu, "Tarih Tedirâti Hakkında", Terbiye Dergisi 2, sy. 8 (1927): s.2-8.

¹⁰ Ayhan Bıçak, "Tarih Düşüncesinin Oluşumu", Cogito, sy. 73 (2013): s. 42.

¹¹ Ayhan Bıçak, Tarih Felsefesi (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), s. 13.

¹² Bıçak, s. 155.

¹³ El-Kâfiyecî, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 70.

¹⁴ Geniş malumat için bkz. Selahattin Polat, "Münâvele", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 31 (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006), s. 572; Halit Özkan, "Vicâde", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 43 (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), s. 100.

¹⁵ Muhammed Cemâleddin Kâsimî, Kavâ'idü't-Tahdîs min Fünûni Mustalahî'l-Hadîs, nşr. Mustafa Şeyh Mustafa, 1. bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), s.404-405.

¹⁶ Hamdi Döndüren, "Âkıl", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 2 (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), s. 247.

¹⁷ Bıçak, Tarih Felsefesi, s. 156; İsmet Zeki Eyüboğlu, Tarihin İlkeleri, 1. bs (İstanbul: Say Yayınları, 1991), s. 9-10; Fahri Sakal, "Tarih Yazımında Temel Kavramlar", Tarih Nasıl Yazılır? Tarih İçin Çağdaş Bir Metodoloji, ed. Ahmet Şimşek (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), s. 40-45.

¹⁸ Richard J. Evans, Tarihin Savunusu, çev. Uygur Kocabaşoğlu (Ankara: İmge Yayınevi, 1999), s. 55; Carr, Tarih Nedir, s. 132-140.

¹⁹ E. H. Dance, Orta Dereceli Okullarda Tarihin Yeri, çev. Osman Horasanlı (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), s. 6.

²⁰ Leon-E. Halkin, Tarih Tenkidinin Unsurları, çev. Bahaeddin Yediyıldız, 2. bs (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), s. 3-4.

Ahlâk Dergisi

Tarihçide bulunması gereken diğer bir önemli şart ise onun âdil olmasıdır. Tarih ilmi hâkim-i âdil ve şâhid-i sadık mesabesinde olup²¹ tarihçi, hukukun ve mahkemenin olmadığı bir durumda kanun koyucu, dava vekili ve şahitlik vazifelerini tek başına üstlenir. Dolayısıyla tarihi hadiselerin layığıyla anlaşılabilmesi için tarihçinin mahkeme kıstaslarını tayin etmesi ve nihayetinde bir yargıda bulunması gerekir. Vakıalar hakkında hüküm veren tarihçinin âdil olması gerekir.²² Zira tarih ilmi tabiatı itibarıyla kendi içinde birtakım ahlâkî yargılamaları deruhte eder. Tarihçinin bu yargılamalardan kaçınması mümkün değildir.²³ Ancak tarihçinin ahlâkî bir mesuliyeti vardır ve bu sebepten ötürü söyleyecekleri ya da aktaracakları haberler hususunda dilini muhafaza etmelidir.²⁴

Kâfiyeci'nin, tarihçinin kaynağını sadece belgeye dayandırmadan geniş bir yelpazede değerlendirmesi modern zamanların tarihçilik anlayışına oldukça yakındır. Tarihin elbette belgelere dayalı olarak yapılması gerekir. Ancak yazılı belgelerin olmadığı durumlarda onlarsız da yapılmalıdır. Bu, bazen söze dayalı, bazen taş kanıta dayalı bazen de bir sözcüğe dayalı olabilir. Daha geniş çerçevede insandan olan, insana bağlı olan, ona yarayan, onun dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını, yaşam biçimlerini anlatan ne varsa bunların hepsiyle tarih yapılabilir ve yapılmalıdır.²⁵

Kâfiyeci'ye göre tarihçinin eserini telif etmesinde iki tür mevcuttur. Bunlardan ilki maksad-ı aslî diğeri ise maksad-ı tâlî'dir. Müverrihin maksad-ı aslîsi ise muteber bir şekilde insanın yapıp ettiklerini kayda almaktır.²⁶ İnsanlar ise üst, orta ve alt olmak üzere üç tabaka ve mertebeden müteşekkildir. Üst tabakayı nebî ve resuller, orta tabakayı müçtehitler, velîler ve ebrâr (iyi kimseler), üçüncü tabakayı ise ilk iki tabaka haricinde kalanlar teşkil eder.²⁷

Şayet tarihçi bu tabakalardan birisinin tarihini yazmayı murat ederse ister gerçekleşmiş olsun ister olmasın aklen mümkün olan itibarlar ve hallerle karşılaşır. Müverrihin bunlarla iştigal etmesi şer'an, aklen, örfen ve tabiaten câizdir.²⁸

Kâfiyeci, rivayetlerin veya haberlerin aklen mümkün olmasına öncelik verir. Bunun yanı sıra o, aklen mümkün olan bu hallerin gerçekleşip gerçekleşmediğinin de ortaya çıkarılması için gayret gösterilmesi gerektiğini ifade eder.²⁹

Bergamalı mütefekkir tarih yazıcılığını beşe ayırır. Bunlardan ilki yaşayarak ve görerek yazmaktır. İkincisi ilme'l-yakîn yani kesin bir bilgiyle yazmak, üçüncüsü zann-ı gâlip üzere yazmak, dördüncüsü te'âruz (hüccet/delil derecesi bakımından muadil bulunan ancak yekdiğeriyle çatışan)³⁰ unsurlar arasında tercih yapmaksızın her ikisini de yazmak, beşincisi ise bu dört yazım tarzı haricinde yani meçhule göre yazmaktır.³¹ Ona göre bu yazım türleri arasında en makbul olanı yaşayarak ve görerek yazmaktır. Bu zaviyeden bakıldığında tarih

²¹ Gelenbevizâde Ahmed Tefvîk, Hamîdetü'l-Usûl (İstanbul: Cevâib Matbaası, 1295), s. 4. Bıçak, Tarih Felsefesi, s. 156.

²² Bıçak, Tarih Felsefesi, s. 156.

²³ Pat Hoodless, Teaching History in Primary School, 1. bs (Newcastle: Learn Matters, 2008), s. 4-5.

²⁴ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 119; Şulul, İslâm Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usûlü, s. 142.

²⁵ E. H. Carr ve J. Fontana, Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık, çev. Özer Ozankaya (Ankara: İmge Yayınevi, 1992), s. 39.

²⁶ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 73; Kasım Şulul, Kâfiyeci'de Tarih Usûlü [el-Muhtasar fi İlmî't-Tarih] (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), s. 101-102.

²⁷ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 74; Şulul, Kâfiyeci'de Tarih Usûlü [el-Muhtasar fi İlmî't-Tarih], s. 102.

²⁸ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 75; Şulul, Kâfiyeci'de Tarih Usûlü [el-Muhtasar fi İlmî't-Tarih], s. 105.

²⁹ Carr ve Fontana, Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık, s. 39.

³⁰ Şükrü Özen, "Teâruz", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 40 (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), s. 208-211.

³¹ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 86-87; Şulul, Kâfiyeci'de Tarih Usûlü [el-Muhtasar fi İlmî't-Tarih], s. 107-108.

ilmi Kâfiyeci'nin nazarında sadece geçmişin ilmi olmaktan çıkar. Dolayısıyla yaşadığı zamanın hadiselerini de kayıt altına alması tarihçinin vazifesi haline gelir.

Kâfiyeci'ye göre bir şey hakkında hüküm vermek, o şeyi tasavvur etmenin bir uzantısıdır.³² Buna göre her hüküm öncelikle zihni bir kurmacadan süzülür. Bu bağlamda tarihi vakıalar hakkındaki hükümler de bu şekildedir.

Tarihçi, hadiseler hakkında elde ettiği delillerden hareketle geçmişin bir resmi olduğunu ileri sürecek olduğu şeyi kendi zihninde tasavvur eder. Bu resim onun zihnindedir. Dolayısıyla tüm bunlar aslında zihinsel bir kurmacadır.³³

Kâfiyeci'nin nezdinde tarih mühim büyük işlerdendir. Bu ilim sayesinde geçmişe dair eserler ve haberler bizlere ulaşır. Tarih ilminden herkes bir şekilde faydalanır:

Melikler, vezirler, komutanlar ve bunların haricindeki kimseler tarihe ihtiyaç duyarlar. Meliklere gelince; onlar mazideki devletlerden ve geçmişteki ümmetlerden ibret alırlar. Vezirler ise geçmişte kılıç ve kalemin faziletine sahip olan kimselerin yaptıklarından ibret alırlar. Komutanlar ise harp hilelerine ve düşmanın saldırı durumlarına muttali olurlar. Diğerlerine gelince, onlar da tarihi sohbet tarzında dinlerler. Böylelikle hayırlı işlere teşebbüs etme ve kötü işlerden de sakınma hali hâsıl olur.³⁴

Bergamalı düşünürün bu ifadelerini göz önünde bulundurduğumuz vakit onun tarih ilmine, insanı ahlakî bakımdan eğitime vazifesi yüklediğini, tarih ilmini bir nasihat ve ibret aracı olarak ele aldığını görürüz. Bu zaviyeden bakıldığında o, bir taraftan usul ve kaidelerle tahkim etmeye çalıştığı tarih ilmini diğer taraftan kadim dönemlerin anlayışıyla devam ettirir.

³² El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 74; Şulul, Kâfiyeci'de Tarih Usûlü [el-Muhtasar fi İlmî't-Tarih], s. 102.

³³ R. G. Collingwood, Tarih Tasarımı, çev. Kurtuluş Dinçer, 1. bs (İstanbul: Ara Yayınları, 1990), s. 175.

³⁴ El-Kâfiyeci, el-Muhtasar fi İlmî't-Târîh, s. 117-118.

Sonuç

Kâfiyeci mensubu bulunduğu medeniyet ve içinde yetiştiği ilmî gelenek çerçevesinde bir tarih usûlü ortaya koyar. Onun böyle bir teşebbüste bulunma sebebi tarihi, tıpkı hadis, fıkıh ve kelim ilimleri gibi önemli bir ilim olarak görmesidir. Yaşadığı çağın gerekliliği olarak tarih usulüne dair bir kitap telif etme ihtiyacı hisseder. Tarih usûlü ile alakalı ilkelerini kendi ilim ve medeniyet dünyasından hareketle oluşturmaya çalışır.

Bergamalı düşünür, tarihçiliğe hem ahlâkî hem de dinî bir mesuliyet yükler. Tarihi iştiğal ettiği ilim bakımından hem dünyevî hem de uhrevî sorumluluklar taşır. Bu sebeple tarihçinin kendisini hataya düşmekten koruyacak ilkeleri bilmesi gerekir.

Tarihçinin her şeyden önce âkıl olması lazımdır. Tarihi vakıalar ile tabiatteki vakıalar aynı değildir. Tarihin vakıaları menkul haberlerden ibaret olduğu için tarihçinin bu haberlerin doğruluğunu-yanlışlığını, mümkün oluşunu ya da imkânsız oluşunu tespit etmesi gerekir. Bunu yapabilmek ancak iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan temyiz etme melesesine sahip bir akıl sayesinde mümkündür. İkinci olarak, tarihçinin âdil olması gerekir ki bu onun hadiseleri değerlendirirken ifrata ya da tefrite kaçmaması bakımından ziyadesiyle mühimdir.

Kâfiyeci'nin, tarih yazıcılığı ile alakalı yaptığı tasnifi göz önüne aldığımızda tarih ilmi sadece geçmişin ilmi değildir. Bu tasnife göre tarih ilmi mâzî, hâl ve istikbâl'in ilmidir.

Tarihçinin çizmiş olduğu geçmişin resmi aslında onun tasavvurlarının uzantısıdır. Meseleye bu zaviyeden bakıldığında tarih ilmi zihinsel bir inşa süreci olarak karşımıza çıkar.

Bütün bu hususların yanı sıra Kâfiyeci'nin nezdinde tarih, insanı ahlâkî bakımdan eğiten, nasihat veren ve ibret aldırان bir ilimdir.

Kaynakça / References

- Ahmed Tevfik, Gelenbevîzâde. Hamîdetü'l-Usûl. İstanbul: Cevâib Matbaası, 1295, s. 4.
- Bıçak, Ayhan. "Tarih Düşüncesinin Oluşumu". *Cogito*, sy. 73 (2013), s. 42.
- . *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 13-156.
- Carr, E. H. *Tarih Nedir*. Çev. Misket Gizem Öztürk. 14. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 124-140.
- Carr, E. H. ve J. Fontana. *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*. Çev. Özer Ozankaya. Ankara: İmge Yayınevi, 1992, s. 39.
- Collingwood, R. G. *Tarih Tasarımı*. Çev. Kurtuluş Dinçer. 1. bs. İstanbul: Ara Yayınları, 1990, s. 175.
- Dance, E. H. *Orta Dereceli Okullarda Tarihin Yeri*. Çev. Osman Horasanlı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. 6.
- Döndüren, Hamdi. "Âkıl". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2:247. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989, s. 247.
- El-Kâfiyeci, Muhyiddin. *el-Muhtasar fi İlmi't-Târîh*. Ed. Muhammed Kemâleddin İzzeddin. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1990, s. 55-142.
- Evans, Richard J. *Tarihin Savunusu*. Çev. Uygur Kocabaşoğlu. Ankara: İmge Yayınevi, 1999.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Tarihin İlkeleri*. 1. bs. İstanbul: Say Yayınları, 1991, s. 132-140.
- Gökbülüt, Hasan. "Kâfiyeci". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24:154-55. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001, s. 154.
- Halkin, Leon-E. *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Çev. Bahaeddin Yediyıldız. 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 3-4.
- Hoodless, Pat. *Teaching History in Primary School*. 1. bs. Newcastle: Learn Matters, 2008, s. 4-5.
- Kâsimî, Muhammed Cemâleddin. *Kavâ'idü't-Tahtîs min Fünûni Mustalahi'l-Hadîs*. Nşr. Mustafa Şeyh Mustafa. 1. bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004, s. 404-405.
- Özen, Şükrü. "Teâruz". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:208-11. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011, s. 208-211
- Özkan, Halit. "Vicâde". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43:100. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013, s. 100.
- Polat, Selahattin. "Münâvele". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31:572. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006, s. 572.
- Sakal, Fahri. "Tarih Yazımında Temel Kavramlar". *Tarih Nasıl Yazılır? Tarih İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, ed. Ahmet Şimşek. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018, s. 40-45.
- Sungu, İhsan. "Tarih Tedirsâtı Hakkında". *Terbiye Dergisi* 2, sy. 8 (1927), s. 2-8.
- Şulul, Kasım. "İslam Düşüncesinde Tarih Felsefesi". *Divân* 2, sy. 11 (2001), s. 110-117.
- . *İslâm Düşüncesinde Tarih Tasavvuru ve Usûlü*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2008, s. 89-142.
- . *Kâfiyeci'de Tarih Usûlü [el-Muhtasar fi İlmi't-Tarih]*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 101-105.
- Togan, Zeki Velidi. *Tarihte Usûl*. 4. bs. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1985, s. 91-92.
- Ünal, Muhammet Emin. *Osmanlı Tarih Yazımında ve Siyâsetnâme Literatüründe İbn Haldun'cu Yaklaşımların Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2016, s. 59-63.